

**İSTANBUL KÜÇÜKÇEKMECE
GÖL HAVZASI KAZILARI
EXCAVATIONS OF KÜÇÜKÇEKMECE LAKE BASIN
(BATHONEA)**

BU KİTAP
MARPORT KÜLTÜR HİZMETİDİR

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

İSTANBUL KÜÇÜKÇEKMECE GÖL HAVZASI KAZILARI

EXCAVATIONS OF KÜÇÜKÇEKMECE LAKE BASIN
(BATHONEA)

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI
İSTANBUL KÜÇÜKÇEKMECE
GÖL HAVZASI KAZILARI
EXCAVATIONS OF KÜÇÜKÇEKMECE LAKE BASIN
(BATHONEA)

Yayımlayan
Nezih BAŞGELEN

Editör
Şengül G. AYDINGÜN

Yardımcı Editörler
Błażej STANISLAWSKI, Şeniz ATİK, Haldun AYDINGÜN, Dürdane KAYA, Ayberk ENEZ

Fotoğraf Editörü
Haldun AYDINGÜN

İngilizce Editör
Emre KURUÇAYIRLI

Düzenleme
Erol BARLAS

ISBN: 978-605-???-???-?

Sertifika No: 10459

© 2017 Arkeoloji ve Sanat Yayınları Tur. San. Tic. Ltd. Şti.

Hayriye Cad. Cezayir Sok. No: 5/2 Beyoğlu-İstanbul

Her türlü yayın hakkı saklıdır / All rights reserved.

Yayınevinin ve yazarın yazılı izni olmaksızın elektronik mekanik,
fotokopi ve benzeri araçlarla ya da diğer kaydedici cihazlarla
kopyalanamaz, aktarılamaz ve çoğaltılamaz.

Makalelerin içeriği ile ilgili sorumluluklar yazarlara aittir.

Baskı-Cilt:

Kitabevi/Satış Mağazası

arkeopera

Yeniçarşı Cad. No: 66/A

34433, Galatasaray

Beyoğlu-İstanbul

Tel.: 0212 249 92 26

www.arkeolojisanat.com / info@arkeolojisanat.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZLER

“T.C. Kültür ve Turizm Bakanı **Prof. Dr. Numan KURTULMUŞ**’un Önsözü”

“Kocaeli Üniversitesi Rektörü **Prof. Dr. Saadettin HÜLAGÜ**’nün Önsözü”

“Polonya Cumhuriyeti Türkiye Büyükelçisi **Maciej LANG**’ın Önsözü”

“Marport Yönetim Kurulu Başkanı **Lucien ARKAS**’ın Önsözü”

“İstanbul’un İkinci Tarihi Yarımadası: Bathonea”
Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşar Yrd. **Ahmet Emre BİLGİLİ**

Kazıya Başlarken	XIX
R. Haldun AYDINGÜN	
Nehir-Göl-Deniz Birleşiminde Bir Kazı Yeri (İlk Beş Yıllık Çalışma)	1
An Excavation Site at the Junction of River-Lake and Sea (Works of the First Five Years).....	13
Şengül G. AYDINGÜN	
Bathonea İsmi Üzerine Veriler ve Yorumlar	85
Scientific Data and Comments About the Name of Bathonea	93
Şengül G. AYDINGÜN	
Küçükçekmece Gölü Havzasının Jeomorfolojik Özellikleri	117
T. Ahmet ERTEK – Hakan KAYA	
Küçükçekmece Lagünü’nün Çevre Manyetizması ve Paleoklimsel Yorumu	125
Özlem MAKAROĞLU	
Geç Antik Çağ’da İstanbul’un Batısındaki Arazinin Tarihi Coğrafyası	135
Mustafa H. SAYAR	
Avcılar–Firuzköy Yarımadası 1. Derece Arkeolojik Sit Alanında Yapılan Jeofizik Araştırmalar.....	143
Ertan PEKŞEN–İsmail KAPANVURAL – Şerif BARIŞ	
Türker YAS – Hamdullah LİVAOĞLU	
Tunç Çağlarında Karadeniz-Marmara-Akdeniz Arasında Bir Aktarma Limanı: Küçükçekmece	153
Haldun AYDINGÜN	
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazılarında Yapılan Jeofizik Araştırmalar	165
Ercan ERKUL – Harald STÜMPEL – Ertan PEKŞEN – Türker YAS -	
İsmail KAPANVURAL – Şerif BARIŞ	
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazıları 2012-2015 Mimari Belgeleme/ Rölöve Çalışmaları.....	175
Asuman YARKIN YEŞİLİRMAK	

Küçükçekmece Gölü Sonar Tarama Çalışmaları	203
Hakan ÖNİZ	
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazıları Büyük Sarnıç.....	217
Kerim ALTUĞ	
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazıları Antik Çağ Su Temin Tünelleri	229
Ali Hakan EĞİLMEZ – Emre KURUÇAYIRLI – Metin ALBUKREK	
Gülşen KÜÇÜKALİ – Şengül G. AYDINGÜN	
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazılarında Tespit Edilen Ahşap Bir Kapının Metal Aksanı ve Modellemesi	253
Ayberk ENEZ	
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazıları Geç Antik Çağ Unguentariumları-2013	275
Dürdane KAYA	
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazıları Geç Roma-Erken Bizans Dönemi Kandil Buluntuları	295
Ahmet ASLAN – Şengül G. AYDINGÜN - Ayberk ENEZ	
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazılarında Ele Geçen Dipintolu LR2 ve Damgalı LR13 Amphoraları	313
Ülkü KARA	
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazılarında Bulunan Amphora Tıparları	323
Dürdane KAYA – Ahmet ASLAN	
Bizans Dönemi Sırlı Seramikleri Hakkında Kısa Bir Değerlendirme	333
Gülsüm TÜRKMEN	
Ortaçağ'dan Bir Kurban Sahnesi	349
Şengül G. AYDINGÜN - Gülsüm TÜRKMEN	
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazıları Geç Antik Dönem Cam Buluntuları.....	353
Şeniz ATİK – Merve ÖZKILIÇ	
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazıları Osmanlı Lüleleri	379
Dürdane KAYA – Barış ÖZMEN	
Küçükçekmece Göl Havzası Kazılarında Bulunan Sikkeler ve Yerleşim Tarihine Katkıları	395
Oğuz TEKİN	
Küçükçekmece Gölü'nün Kuzeyinde Yer Alan Arkeolojik Sit Alanına İlişkin Floristik Gözlemler.....	403
Tamer ÖZCAN	
Küçükçekmece Göl Havzasında Tespit Edilen Kelebek Türleri.....	417
Bülent ŞEKER	

Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazıları Arkeozoolojik Analizleri	423
Vedat ONAR - Özlem SARITAŞ	
İstanbul'un İlk "Ören Yeri-Kent Parkı"; Bathonea ? Projesi	431
Asuman YARKIN YEŞİLİRMAK	
Bathynias - About Identification and Localisation of the Ancient River	443
Olga WEGLARZ	
Concerning The Identification Of The Site Excavated On The Küçükçekmece Lake (Turkey) - A Study Of Greek And Latin Written Sources About The Ancient Settlement Of Melantias	455
Olga WEGLARZ	
Relics of St. Mammes In Langres And The Byzantine Empire. Side Remarks From The Project Sambul/Constantinople Kucukcekmece-The Destination Port Of The Way From The Varangians To The Greeks, A Centre Of "Byzantinization" Of The Rus' Community	463
Tomasz PELECH	
Cult Centers of St Mamas in Constantine Porphyrogenitus' Works Side Remarks from the Project: <i>İstanbul/Constantinople - Küçükçekmece - The Destination Port of the Way from the Varangians to the Greeks, a Centre of "Byzantinization" of the Rus' Community</i>	469
Konrad SZYMAŃSKI	
Project: "Constantinople/Istanbul- Küçükçekmece The Destination Port of the Way from the Varangians to the Greeks, a centre of 'Byzantinization' of the Rus' Community" - Aims, Sources And Objectives Constantinople / İstanbul-Küçükçekmece Varangianlar'ın Yolu Türkiye- Polonya Ortak Projesi (Hedefler, Kaynaklar ve Amaçlar)	485
Błażej STANISŁAWSKI	
Harita ve Arşivlere Göre Küçükçekmece Gölü'nün Jeostratejik Konumu Ve Tarih Boyunca Kent Planlamasında ki Önemi (Regio – XIV ?)	505
Oğuz CEBECİ	
ÖZETLER	543
HAVA FOTOĞRAFLARI (Murat ÖZTÜRK)	557
TEŞEKKÜR	569

ORTAÇAĞ'DAN BİR KURBAN SAHNESİ

Şengül AYDINGÜN* - Gülsüm TÜRKMEN

İstanbul'un Avcılar ilçesi Firüzköy yarımadası sınırlarında Küçükçekmece Göl Havzası Bathonea (?) kazılarında ortaya çıkarılan ve Orta Bizans dönemine tarihlenen kurban sahnesini anlatan sırlı seramik bir dip parçası, Bizans dünyasına ait sırlı seramik kaplar içerisinde daha önce benzer bir konuya rastlanılmaması nedeniyle çok özel görülmüş ve ayrı bir biçimde bilim dünyasına tanıtılması düşünülmüştür.

Sırlı seramik dip parçası baskı tekniğinde ele alınmıştır. Baskı tekniğinde bezeme her zaman kasenin tabanındadır. Hamur yumuşak iken hazırlanmış olan kalıp veya damga kabın ortasına bastırılarak yapılır. İyi netice elde etmek için hamurun çok ince, kalıbın gayet muntazam çizilmiş olması, baskının dikkatli yapılması şarttır. Bu nedenle çeşitli kalitede üretilmiş baskı kabartmalı kaplar vardır. Genellikle tek olan figürler çok daha iyi basılır. Birden fazla figürlü olanlar daha zayıf baskıya sahip tiplerdir. Dirimtekin'e göre; *Tek figürlü olanlar çok zarif ve antik zevkin Bizans sanatında tekrarlanmasıdır. Bunlar Helenistik sanatın kopyaları veya Latin işgalinden sonra Latin ustalarının zevki ile yapılmışlardır.* Dirimtekin, *"Bu tekniğin menşei; Mısır'da M.S.200-300 senelerinde görünüyordu. Fakat daha önce Mısır 16.Sülale zamanında (M.Ö. 664) ve Ptolemaios devrinde (M.Ö. 4.yy) bu tip kaplar yapılmıştır. Bu kaplar Roma'ya ve Constantinopolis'e ihraç edilmiştir. Bu tip kaplar Roma devrinde de mevcut olup Bizans'a doğrudan doğruya Mısır'dan geçmiştir. Baskı kabartmalı kapların çoğu şimdiye kadar neşredilmiştir. Wallis'in gösterdiği örnekler T.Rice ve Robert Stevenson'un örneklerinin hiç biri Bizans ruhu taşımazlar hepsi de hareket, form bakımından Helenistik sanata çok yakındırlar."* demektedir (Dirimtekin 1965:91-92).

Baskı tekniğinde; kaba biçim verdikten sonra, hamur henüz yaşken ahşap ya da kil kalıplar yardımıyla farklı motifler basılır. Bu motifler oldukça alçak kabartmadır. Sır sürüldükten sonra belli belirsiz görünür. İstisna olan örnekler de bulunmaktadır. Daha yüksek kabartmalı, özellikle figürlü bezemelerde karşımıza çıkmaktadır. Baskı tekniğinde bezemeli seramikler kahverengi boyalı örneklerle benzer form ve sır özelliklerine sahiptirler. Zamanla özellikle ayak-dip biçimlendirmelerinde değişimler olmuş, sarı sır yerine yeşil sır kullanılmaya başlanmıştır. Hamur B1 beyaz, C4 beyaz, D2 pembemsi beyaz, E5 koyu pembe tonlarında, siyah-beyaz partiküller halinde az katkılı, az yer yer orta gözenekli ve genelde yumuşaktır. Az da olsa orta sert uygulamalar da vardır. Sarı sırlı, parlak, açık tonda olanlar dışında, az da olsa koyu sarı tona ek olarak, yanık, gri sarı tonda örnekler de bulunmaktadır. Yeşil sır ise; genelde tek tonda olmayıp, sarımsı yeşil dalgalı/ tonlamalı görünmektedir (Özkul 2014:44).

Kurban Sahneli Seramiğin Dip çapı 13.4 cm, yüksekliği 4,2 cm ve genişliği de 12,7 cm'dir. Hamuru gri tonda beyazdır. İç yüzey gri-sarı sırlıdır. Sırrında çok sayıda çatlak vardır. Baskı kalitesi ortanın üstündedir. Yüksek kabartma denilebilir. Sırrın üzerinde gözenekler ve lekelenmeler mevcuttur. Sahne merkezde yer alır. Devam edip etmediği şimdilik bilinmemektedir. Sırlı dip parçasının üzerinde üç figür göze çarpar. Solda kadın olma ihtimali yüksek bir figür bulunur. Kadın profilden verilmiştir. Bu figür diğer figürlere oranla daha büyük yapılarak arkadakilere göre perspektif ve hiyerarşik bir düzenleme verilmeye çalışılmıştır. Kadın figürünün başında bir taç yer alır. Figür belirgin olmamakla birlikte arkalıklı taht ya da düzeltilmiş bir kaya platformu üzerinde oturmaktadır. Kadın figürünün arkasında bir

kuzu (koç, koyun?) figürü yer almaktadır. Kuzu başını arkada yer alan figüre doğru dönmüş kaçar gibi görünmektedir. Sağdaki erkek figür elinde bıçağa benzeyen bir aletle önündeki hayvana yönelmiş bir biçimde gösterilmiştir. Erkek figürü yan profilden tek bacağı önde koşar pozisyonda gösterilmiştir. Arkada omzuna kadar inen saçları görünmektedir. Sırtında bir pelerini vardır. Genel kompozisyona bakıldığında, büyük olasılıkla bir kurban/ adak konusunun bu sahnede işlendiği düşünülmektedir.

“*Kurban*” sözcüğünün Türkçe’deki kökeni, adak, hediye, yakın olma, yaklaşma, yakınlık gösterme, hediye verme gibi anlamlar içeren, İbranice “*korban*” ve Arapça “*K-R-B*” (برك) sözcüğüne dayanmaktadır. Türkçe’de sözcüğün “*yakınlaşma*” anlamında kullanıldığı, bunun inanç kavramıyla beraber Tanrı’ya ya da bir başka doğüstü varlığa sunulan (can)’a la sağlandığı anlaşılır. Yeryüzündeki tüm dinlerdeki kurban geleneğinin temelinde bu anlayış görülür. Kurban bir anlamda canlılığın tanrılar tarafından kutsanması anlamına gelir. Kurban kavramı üzerine yapılan çalışmalar, kurban ritüellerinin çok tanrılı, pagan kültürlerden, tek tanrılı dinlere değin, bazı benzer anlamlar ve gerekçeler taşıdığını ancak uygulamalar konusunda farklılıklar olduğunu ortaya koyar. Kurban kavramının doğüstünü denetlemeye yönelik büyü ve bir tür hediye verme eylemi olarak doğduğunu söyleyebilenlerde vardır. “*Kurban dinsel ya da kutsal amaçlarla sembolik bir sunumun yok edilmesini içeren bir verme eylemidir.*” *Dinsel ya da kutsal amaçlarla sembolik bir sunumun yok edilmesini içeren bir verme eylemidir.*” (Özler 2007).

Kurban sahneli olarak tanıtmaya çalıştığımız, dip parçasının tabanındaki figürleri tek tek ele aldığımızda, soldaki figür genel olarak “*Sur taçlı*” olarak tasvir edilen Tyhke betimlerine benzemektedir. Tyhke mitolojide Okeanos kızlarından olup, şans, talih tanrıçasıdır (Erhat 1989: 316). Antik Çağlarda birçok kent Tyhke’yi kentlerinin koruyucu tanrıçası olarak benimsemiştir. Helenistik Roma döneminin batı kentlerinden Atina’nın Athena, Ephesos’un Artemis gibi şehir tanrıcaları mevcuttur. Doğu kentleri ise Antiocheia Thyke’sini kentlerinin şans, baht, bereket, umulmayantalih tanrıçası olarak seçmişlerdir (Downey 1963: 36). Sanatsal olarak birçok betimi yapılan Thyke ikonografik olarak elinde bereket boynuzu (cornucopia) yahut bir gemi dümeniyle veya yuvarlanan bir küre üzerinde kanatlı olarak tasvir edilir. Thyke betimlerinde bölgesel değişiklikler vardır. Doğu kentleri daha çok “*Sur Taçlı*” olarak Thyke’yi betimlerler. Çünkü Surlar kenti temsil eder ve Thyke bu kentlerin koruyucusudur. “*Sur Taçlı Thyke*” betimleri gerek sikkeler, gerek kabartmalar, resim ve heykeller olmak üzere pek çok görsel eserde kullanılmışlardır. Antik Çağda Antiocheia (Hatay/ Antakya) bölgesinde “*Sur Taçlı Thyke*” betimli eserler çok üretildiğinden, kaynak olarak bu bölge çıkışlı oldukları düşünülmektedir¹.

“*Sur Taçlı Thyke*” genel olarak kaya şeklinde bir kaide üzerinde ya da bir podyumda yan profilden oturur vaziyette de verilmiştir. Sağ elinde de palmye dalı, dal, başak ya da haşhaş tuttuğu betimler mevcuttur. Tanıttığımız sahnedeki sur taçlı kadın betimi, yüzü sola dönük bir şekilde bir kaidede oturmaktadır. Sağ eli hafif havada durmaktadır. Baskı tekniğinin zayıflığından elinde bir şey tutup tutmadığı tam olarak anlaşılmemektedir. Büyük ihtimalle saplı bir bitki ya da dal tutuyor olmalıdır.

Thyke; Khiton veya Himation giyimli olarak tasvir edilir ve benzer özellikler örneğimizde de bulunmaktadır. Ayağının altında da Nehir tanrısı Orontes’in yüzdüğü tasvirler pek fazla rastlanılır. Thyke’nin kimi yerlerde koç ile birlikte tasvir edildiği görülür. İncelediğimiz baskı teknikli seramik örneğinde de Thyke ve koç bir aradadır. Koç, başını geriye döndürerek koşar biçimde tasvir edilmektedir. Koç’un aynı zamanda Antiocheia kentinin kuruluş yılına işaret eden bir zodyak sembolü olduğu da ifade edilmektedir. Koç-yıldız-hilal birliktelikleri de zodyak ve burçlarla ilgili olmalıdır, fakat yıldız ve hilal motifini elimizdeki örnekte seçebilmiş değiliz.

Sahnenin arkasında koşar biçimde elinde bıçakla koça doğru betimlenmiş figürün kim olduğuyla ilgili bir yoruma gidecek olursak; genel olarak Tyhke, kardeşi nehir tanrısı Orontes ile birlikte tasvir edildiği bilinir. Orontes, Tyhke’nin ayakları altında yüzer kompozisyonda verilmektedir. Burada Orontes’i hatırlatacak bir figür yer almamaktadır. Bunun dışında Tyhke’nin Fortuna ve İmparator ile birlikte tasvir

1 Detaylı bilgi için bakınız: Önal, M. 2014, “Zeugma ve Doliche Mühür Baskılarında Tyhke Betimleri”, *Uluslararası Çağlar Boyunca Hatay ve Çevresi Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri*, 23-24 Mayıs 2013, Musafa Kemal Üniversitesi Yayınları No:52, Antakya 2014

edildiği üçlü tasvirlerde mevcuttur. Koçun arkasında görülen figürün saçları ve pelerini açıkça seçilmektedir. Bu figürün Fortuna ve İmparatoru temsil etme durumu, otoriter gücü gösteren durağan bir hal yerine, koşar pozisyonda gösterilmesi ve başında taç gibi yüksek bir sınıfi gösteren özel giysisinin olmaması nedeniyle mümkün görülmemektedir. Koşan erkek figürünün, daha çok şehrin koruyucusu olması nedeniyle tanrıça Tyhke'ye sunulan kurbanı kesecek bir din adamı/ saray görevlisi olarak sahnede yer aldığını düşünmekteyiz.

Sırlı Seramik dip parçasındaki bu sahnenin, Sur Taçlı Helenistik Antiocheia Tyhke'si ikonografisiyle benzer özellikler taşıması nedeniyle, Helenistik sanattaki bir konunun Ortaçağdaki izdüşümü olarak yeniden ele alındığını düşünmekteyiz. Orta Çağ Bizans sanatında insan figürlü ve konulu sahneler nadir olarak görülürler. Bu tip eserlerin kazılarda görülme oranı da çok nadirdir. Benzer örnekler 1930'lu yıllarda Sultanahmet ve Hipodrom civarında yapılan kazılarda ele geçmiştir. İstanbul Arkeoloji Müzesi koleksiyonlarında yer alan, kalıp işi sırlı seramiklerin farklı konular ile seri olarak üretildiği anlaşılmaktadır. Sultanahmet kazılarındaki kısıtlı örnekler Dirimtekin tarafından tanıtılarak 11. Yüzyıla tarihlenmişlerdir (Dirimtekin 1965:92). Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea?) kazılarının ilk sezon çalışmalarında üst tabakalarda ele geçen bazı kabartmalı kaplar ile Dirimtekin'in tanıttığı kaplar arasında çok yakın benzerlik bulunmaktadır. "Kurban Sahnesi" olarak tanımladığımız betimli seramik parçasını kazıların 8. Alanındaki "Sütunlu Yapı" kazılarının üst tabakalarında ele geçmesi ve diğer buluntu grubu ile ele alarak 10.-12yy'a aralığına tarihlemekteyiz.

Kaynakça

- Armutak 2004 Armutak, A., 2004, Eskiçağ uygarlıklarında kurban edilen hayvanlar üzerine bir inceleme. İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 2004, 30.2: 169-180.
- Bekki 1996 Selahaddin Bekki, 1996, "Türk Mitolojisi'nde Kurban", Akademik Araştırmalar, Yıl I, Sayı 3, Kış 1996, Sayfa 16-28.
- Dirimtekin 1965 Dirimtekin, F., 1965, "Bizans Keramiği", Ayasofya Müzesi Yıllığı No.6, Yenilik Basımevi. İstanbul.
- Downey 1963 Downey, G. 1963, Ancient Antioch, New Jersey: Princeton University Press.
- Erginer 1997 Erginer, G., 1997, "Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri", Yapı Kredi ve Kültür Yay., İstanbul 1997, s.17.
- Erhat 1989 Erhat, A., 1989. Mitoloji sözlüğü (Vol. 18). Remzi Kitabevi.
- Önal 2014 Önal, M. 2014, "Zeugma ve Doliche Mühür Baskılarında Tyhke Betimleri", Uluslararası Çağlar Boyunca Hatay ve Çevresi Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri, 23-24 Mayıs 2013, Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları No:52, Antakya 2014.
- Özler 2007 Özler, E.H., 2007, "Opera Repertuarında Kurban Ritüelleri", Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezleri, Voyvoda Caddesi Toplantıları 2006-2007.

Res.1:

Çiz.1: (Çizim: Gülsüm TÜRKMEN – Burhan GÜLKAN)